

кінченого замаху на злочин при призначенні покарання можливе лише на підставі ч. 1 ст. 68 КК України, але тільки в тих випадках, коли після застосування ч. 3 ст. 68 розмір покарання не набуває абсолютно-визначеного характеру. Таке положення видається суперечливим, оскільки частини 2, 3 ст. 15 КК вимагають обов'язкового визначення виду замаху при кваліфікації вчиненого, а отже і при призначенні покарання це повинно бути враховано.

К. М. Орбець, к.ю.н., асистент кафедри кримінального права № 2 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ

Исследованы проблемы законодательного определения уголовно-правового статуса специальной конфискации. Обосновывается положение о том, что с учетом юридической природы и функционального назначения специальная конфискация должна быть отнесена к наказаниям, а не к иным мерам уголовно-правового характера.

Досліджені проблеми законодавчого визначення кримінально-правового статусу спеціальної конфіскації. Обґрунтовується положення про те, що з урахуванням юридичної природи та функціонального призначення спеціальна конфіскація має бути віднесена до покарань, а не до інших заходів кримінально-правового характеру.

Problems of legislative determination of criminal and legal status of the special confiscation are investigated. Position is grounded that taking into account legal nature and functional setting the special confiscation must be attributed to punishments, but not to other events of criminal and legal character.

Узагальнення матеріалів практики засвідчує, що під час досудового розслідування та судового провадження щодо злочинів часто не приділяється належна увага такому примусовому заходу, як спеціальна конфіскація, зокрема, у судових вироках можуть не зазначатися, які саме предмети, знаряддя та засоби підлягають переходу у власність держави, а за суджені особи іноді невинувато звільняються від зазначених майнових обмежень. Складнощі виникають у зв'язку з тим, що Кримінальний кодекс України (далі – КК) у чинній редакції не визначає кримінально-правового статусу спеціальної конфіскації, однак при цьому передбачає її в санкціях багатьох статей Особливої частини.

У літературі висловлені різні погляди на юридичну природу та функціональне призначення спеціальної конфіскації. Так, на думку першої групи вчених, спеціальна конфіскація є кримінально-процесуальним заходом, а її мета полягає лише в тому, щоб у майбутньому ніхто не міг використовувати відповідні предмети для вчинення злочинів, тобто в забезпеченні безпеки. Інші криміналісти вважають доцільним віднесення спеціальної конфіскації майна не до переліку покарань, а до інших заходів кримінально-правового характеру, що мають бути врегульовані нормами Загальної частини КК. І, нарешті, представники третьої групи дослідників розглядають спеціальну конфіскацію як додатковий вид покарання, що має всі ознаки покарання, підвищує репресивний ефект основного покарання та виконує превентивну функцію.

До останнього часу в Загальній частині КК не містилося жодних роз'яснень щодо спеціальної конфіскації. При розкритті змісту цього поняття з позицій чинного законодавства слід виходити з того, що, по-перше, серед вичерпного переліку покарань у ст. 51 КК спеціальна конфіскація не зазначена, а за ст. 59 вилученню підлягає майно, що є виключно власністю засудженого, і застосування конфіскації майна передбачено лише за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини. Тому формально спеціальна конфіскація вважається кримінально-процесуальним заходом, сутність якого полягає у вилученні речових доказів.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 18 квітня 2013 р. № 222-VII, що набирає чинності 15 грудня 2013 р., передбачено запровадження спеціальної конфіскації у Загальну частину КК як поняття, що належить до «інших заходів кримінально-правового характеру» поряд із примусовими заходами медичного характеру та примусовим лікуванням (розділ XIV Загальної частини). Безумовно, позитивною новелою є прагнення законодавця визначити кримінально-правовий статус спеціальної конфіскації, відмежувати її від заходів кримінального процесуального характеру, що стосуються долі речових доказів. Водночас питання про включення спеціальної конфіскації до змісту родового поняття «інші заходи кримінально-правового характеру» виглядає досить дискусійним.

Так, на відміну від примусових заходів медичного характеру та примусового лікування спеціальна конфіскація може застосовуватися за вчинення злочину лише у випадках, якщо вона закріплена у санкції відповідної статті Особливої частини КК. Це означає, що за своєю юридич-

ною природою спеціальна конфіскація виступає наслідком злочину незалежно від інших обставин (наприклад, хвороби засудженого). Тому єдиною і достатньою підставою спеціальної конфіскації є наявність у діянні особи складу конкретного злочину, за який закон про кримінальну відповідальність передбачає застосування цього заходу державного примусу.

За своїм функціональним призначенням спеціальна конфіскація збігається з покаранням, оскільки здатна через обмеження майнових прав особи, яка вчинила злочин, підсилувати каральну дію основного покарання, сприяти виправленню засудженого і запобіганню вчиненню нових злочинів як самою винною особою (адже відбувається вилучення предметів, що застосовувалися при вчиненні злочину), так й іншими особами (наприклад, вже сама загроза конфіскації автомобіля або риболовного судна може нейтралізувати у свідомості певних категорій людей намір вчинити злочин, принаймні, з застосуванням цих предметів). Примусовим заходам медичного характеру не притаманна вся сукупність визначених у ст. 51 КК цілей покарання, насамперед, відсутня мета кари, а примусове лікування взагалі має суто медичне призначення.

Отже, у структурі кримінально-правової санкції спеціальна конфіскація має допоміжне значення. У разі ж формального визнання її додатковим покаранням вона у повнішій мірі сприяла б підвищенню ефективності покарання, що призначається за певні злочини, більш повній реалізації принципів індивідуалізації та справедливості. Мета інших заходів кримінально-правового характеру не збігається і не повинна збігатися в повному обсязі з метою покарання, тоді як у спеціальній конфіскації достатньо виразно проявляється каральна сутність, а характер правообмежень (вилучення особистого майна) безпосередньо пов'язаний з характером вчиненого злочину, його корисливими мотивами.

З урахуванням викладеного пропонуємо закріпити спеціальну конфіскацію як різновид конфіскації майна (ст. 59 КК). У разі впровадження такої законодавчої новели до переліку предметів, які не повинні підлягати спеціальній конфіскації за ст. 59 КК, слід віднести ті, що: а) були незаконно набуті засудженим, оскільки згідно з ч. 1 ст. 328 ЦК право власності на ці предмети в нього не виникає; б) належать на праві власності іншим, крім засудженого, особам; в) не підлягають передачі у власність держави (наприклад, підлягають знищенню).

Оптимальним способом законодавчого визнання спеціальної конфіскації додатковим покаранням вважаємо доповнення ст. 59 КК положенням такого змісту: «примусове безоплатне вилучення у власність держави предметів, засобів і знарядь злочину, які перебувають у власності засудже-

ного (спеціальна конфіскація), встановлюється за корисливі злочини і може бути призначене лише у випадках, спеціально передбачених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу».

Ще більш неоднозначним моментом у Законі України від 18 квітня 2013 р. є те, що він передбачає введення поняття «спеціальна конфіскація» у санкціях статей лише розділу XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини КК, тоді як інші статті, в яких передбачено застосування цього заходу, залишилися без відповідних термінологічних інновацій. Крім того, у зв'язку зі зміною назви розділу XIV Загальної частини КК логічно було б до інших заходів кримінально-правового характеру віднести й примусові заходи виховного характеру, які можуть застосовуватися до неповнолітніх та не є покаранням.

Таким чином, майбутні законодавчі зміни цілком обгрунтовано надають спеціальній конфіскації чітко визначеного кримінально-правового статусу. Водночас залишається спірним питання про те, чи слід обмежувати цей захід, який за своїми ознаками та функціональним призначенням фактично збігається з покаранням, рамками «інших заходів кримінально-правового характеру». У зв'язку з цим зазначений напрям наукових досліджень потребує привернення особливої уваги та подальших комплексних розробок.